

Soundpainting - når musikken skabes med håndtegn

af Ketil Duckert og Gustav Rasmussen

Det ligner måske mest af alt en kakofoni af mystiske fagter og bevægelse, der kunne være taget direkte ud af Monthy Pythons "Ministry of Silly Walks", men der knytter sig rent faktisk en helt specifik besked til hvert enkelt af de 800 tegn, der udgør 'Soundpainting', som direktionssystemet kaldes. Som de første i Danmark tog vi, Ketil Duckert og Gustav Rasmussen tegnsproget til os og skabte ensemblet 'Borderline', som vi siden 2005 har været kapelmestre for. I ensemblet skaber vi musik udelukkende ved at bruge Soundpainting til at improvisere - eller 'live-komponere' - og har eksperimenteret med alt fra klassiske mesterværker af Stravinsky og Ravel til tværkunstneriske projekter og freestyle rap. Sideløbende har vi brugt tegnsproget som pædagogisk værktøj på alle niveauer - mere om både dette og det kunstneriske senere. Først skal vi se nærmere på selve tegnsproget: Hvad er Soundpainting?

Ordløs kommunikation

Walter Thompson, den amerikanske musiker og komponist, opfandt Soundpainting (SP) i slutningen af 70'erne, da han havde sit ugentlige gig på "The Sweet Basil". Som orkesterleder var han træt af at skulle råbe til sine musikere, mens musikken var i gang, for at modificere den (fx "trompetsolo, saxbaggrund, loop første akkord i A-stykket"), så han begyndte at afprøve forskellige håndtegn og fagter som kommunikation i stedet. På opfordring af sine musikere satte Thompson tegnene i system, og et decideret sprog begyndte at tage form. Samtidig voksede miljøet omkring Thompson til også at inkludere andre kunstarter, og SP udviklede sig til det, det er i dag: et tegnsprog til at live-komponere med et ensemble af improviserende kunstnere fra alle kunstarter. SP har

Gustav

Ketil

gennem de sidste 25 år spredt sig over det meste af verden til professionelle ensembler, på konservatorier og som pædagogisk redskab, og holdes i gang af en årligt tilbagevendende tænketank, hvor udøverne mødes og udvikler videre på sproget.

Dirigenten som musikens levende partitur

Kort sagt fungerer SP ved, at 'soundpainteren' viser en række tegn, som musikerne herefter fortolker. Musikerens svar bliver så modificeret af soundpainteren, og sådan udvikler musikken sig i ping-pong mellem orkester og soundpainter. Det er altså en måde at improvisere med et helt orkester, hvor musikernes idéer bliver byggestenene i den musik, der skabes.

I SP er der som i mange andre sprog indbygget en fast syntaks - altså rækkefølge - som tegnene vises i, og det gør, at man som orkesterleder kan udtrykke sig meget specifikt om musikken. Lige fra meget åbne beskeder som fx 'slagtojt - improvisér en solo', 'klaver - relatér den bassen' eller 'skru op for volumen' til mere specifikke beskeder som fx 'fløjter, imitér bassens figur og harmonisér den' eller 'messagingblæsere, skift til trisoliseret underdeling og transponér en stor terts op' kan kommunikeret med tegnsproget.

Ligesom vi med vores verbale sprog kan kommunikere om alt fra madopskrifter til digte, kan SP bruges til at kommunikere om det musikalske indhold, man som kapelmester har brug for. Og derfor er det selvom udgangspunktet er improvisation - ikke bundet til hverken genre, type af ensemble eller niveau.

Kommunikationen er altså non-verbal og foregår uden, at man behøver afbryde musikken; med SP kan man som kapelmester fortælle musikerne, hvad man ønsker, mens musikken spiller - hvadenten det drejer sig om, hvordan der skal improviseres, eller at tempoet, intensiteten, volumen osv skal justeres. Og på den måde bliver soundpainteren musikens 'levende' partitur. Siden vi opdagede SP, har vi beskæftiget os med det i to parallelle spor: det kunstneriske og det pædagogiske.

Stravinsky med improvisation som omdrejningspunkt

I ensemblet Borderline har vi eksperimenteret vidt og bredt med, hvad man kan bruge sådan et tegnsprog til, og det har udmøntet sig i en række projekter, som kan synes ret forskellige. Fællesnævneren er det improvisatoriske og det kommunikative: hvad kan det lade sig gøre at improvisere med? og hvordan kan vi bruge denne nye måde at kommunikere på?

Et af vores første projekter føltes som at kaste sig hovedkuls ud fra 10-meter-vippen med bind for øjnene: vi ville improvisere med 'Sacre du Printemps' sammen med Borderline og 6 klassisk uddannede musikere. Projektet var at få det klassiske repertoire til at genfinde improvisationen, og vores partitur var en oversættelse af musikens vigtigste parametre - dynamik, temaer, akkorder, rytmer, intensitet etc. - oversat til tegn. Med tegnsproget som kommunikationsredskab improviserede vi på den måde over Stravinskys værk og skabte til vores 3 koncerter 3 unikke versioner af mesterværket.

Siden da har vi arbejdet sammen med billedkunstnere, digtere og lavet adskillige turnéer og enkeltkoncerter med så forskellige kunstnere som TS Høeg, Frederik Thaae, Julian Argüelles, Sofus Forsberg og senest improviseret rap-musik med Per Vers i Københavns Metrostationer med publikum som medspillere. På tegnebrættet for foråret 2014 er i samarbejde med DRs Syngelyst at gennemføre vores video-værk for børnekoret, som vi sidste år modtog Statens Kunstfonds komponistpris for. Idéen er at samle et kor af børn fra hele Danmark, som skal synge efter et video-partitur af SP-tegn. Alle korens respons optages på webcam, og optagelserne samles efterfølgende af os til 'Det store Danmarkskor' - et stykke, hvor børn fra hele landet synger sammen på tværs af tid og sted.

Det pædagogiske - mødet i Freiburg

Sideløbende med Borderlines koncerter og projekter har vi arbejdet med det pædagogiske aspekt af SP, og her starter historien i et lumert loftslokale på konservatoriet i Freiburg. Her var vi nemlig deltagere i et internationalt stævne for konservatoriestuderende og blev i den anledning sat sammen med studerende fra resten af verden i en masse forskellige 'combos' - altså bands. Men på trods af at alle deltagernes instrumentale færdigheder var på et rimeligt højt niveau, lykkedes det sjældent at få musikken til at 'lime' sammen og være smidig - vi mødtes simpelthen ikke musikalsk. Men en dag

blev vores underviser pludselig syg, og ind trådte Walter Thompson - dagens masterclass-instruktør. Efter et par timers introduktion af 10-12 tegn fra SP så vi de første smil hos hinanden, for pludselig spillede vi sammen. Thompson byggede et par stykker musik op ved at sætte vores klangflader eller ostinater sammen til et fælles stykke, og så blev musikken vores fælles projekt. Fra at være syv enkelte musikere i samme rum var vi nu blevet til én enhed med fælles mål og retning. Og her kan man tale om emergens; at det, vi havde sammen, var større end summen af de enkelte dele.

Idéen om sammenspillet og dets enkeltdele

Tilbage på rytmekons begyndte vi at tage timer hos Walter Thompson, og SP blev vores speciale på diplomåret. Vi blev sultne efter at undersøge det, vi havde oplevet i Freiburg nærmere - det gode sammenspil. Men på trods af den kæmpe mængde pædagogisk undervisningsmateriale, der findes til instrumentalisten, der vil udvikle sin ambitus, sin improvisation over II-V-I'ere, eller sin klang, har vi til dato nærmest ikke kunnet finde litteratur eller undervisningsmateriale om, hvad det vil sige at spille sammen - hvordan gør man først og fremmest, og hvordan bliver man dygtigere?

Med SP oplevede vi at komme tættere på selve sammenspillet, fordi det fungerer 100% på orkestrets præmisser og er løst fra genre, ensembletype og andre konventioner. Fordi musik med SP tager udgangspunkt i hver enkelt musikers styrker, satte det helt naturligt fokus på det område af musikken, som ofte lever skjult eller mellem noderne: hvordan vi får sammenspillet til at fungere. Det giver musikerne et særegent engagement og ejerskab over musikken, netop fordi de selv er medskabere, og så stiller det automatisk skarpt på det helt essentielle i musikken, nemlig sammenspillet.

Det handler ikke om, hvordan man ligger på beatet i swing-musik eller hvordan, man fraserer barok, men hvad vi, der er samlet her og nu, kan finde sammen musikalsk. Derfor kan vi med SP skabe

musik med alle fra 9-årige nybegyndere til konservatorie-studerende eller professionelle - oven i købet i samme gruppe - og få en meningsfuld musikalsk udveksling. Ikke fordi SP er en musikalsk mirakelkur, men bla. fordi det giver os en nem måde at kommunikere på og en fælles retning baseret på hver enkelts input.

Fra obo-orkestret til Sibelius-akademiet

Alle kan være med, og derfor har vi de seneste 8 år afholdt workshops alle tænkelige steder: fra børneorkestret, der udelukkende består af oboer, til sammenspilsgupper på rytmekons og Sibelius-akademiet; fra gymnasieklassen eller amatør-bigbandet til studenterkoret på Musikvidenskab - og alt, hvad der ligger derimellem.

Og de metoder til at træne sammenspil, vi har udviklet på disse workshops kombineret med manglen på litteratur om sammenspils-pædagogik, gav os blod på tanden til at give vores bud på nyt materiale til musiklæreren.

Bogen

Vi har altså det sidste lange stykke til arbejdet på bogen om sammenspil, improvisation og Soundpainting, og den har disse tre fokusområder:

- 1) vores bud på, hvordan man kan definere sammenspil og dermed træne det
- 2) en 'troubleshooting'-guide, med øvelser i sammenspillets elementer for alle typer ensembler
- 3) en indføring i Soundpaintingsproget

I bogen giver vi altså, udover at sætte ord på hvad sammenspil er og indebærer, en række øvelser, vi har oplevet kan træne alle orkestre i emner som fx intonation, fælles time, lydørhed. Vores idé er, at når der findes øvelse efter øvelse, der kan hjælpe med at træne klang eller skalaer, hvorfor så ikke øvelser, der kan træne sammenspillet - en form for sammenspilsetuder, man lige kan trække ud af ærmet, når en akkord ikke stemmer, eller et stykke ikke hænger rytmisk sammen? Her har vi oplevet, at SP kan agere som en

fortsættes på næste side...

fortsat fra forrige side....

knagerække for det sammenspilmæssige, og at øvelserne kan bruges uanset hvilket sammenspilshold eller orkester, man arbejder med.

Musikalsk smidighed er svært at forklare

Som vi startede med at sige, har vores arbejde med SP fulgt to parallelle spor, og alligevel væver disse spor sig ind og ud af hinanden, for de kredser om de samme elementer: improvisationen og sammenspillet. Det vanskeligste for os har ofte været at beskrive, hvad SP egentlig er og kan bruges til, netop fordi SP i al sin enkelhed bare er et sprog der kan kommunikere det, *du* ønsker. Derfor har vi ofte spurgt folk, der ville vide, hvordan musikken så egentlig lyder: 'hvordan ønsker *du*, det skal lyde' eller 'hvad kunne *du* tænke dig at påvirke i musikken'?

Effektivt

Vi har oplevet SP som en unik metode, som gør, at vi kan springe nogle forklaringsled over - både som undervisere og orkesterledere. Samtidig gør SP, at vi nemt kan arbejde i øjenhøjde med nye kunstnere og solister i Borderline, netop fordi kommunikationen i musikken er klart defineret og kan aflæses af alle. I skrivende stund ved vi ikke præcist, hvor SP bringer os hen rent kunstnerisk, men vi er sikre på, at det ligger lige på kanten af, hvad de fleste mener kan lade sig gøre.

Om os:

Ketil Duckert & Gustav Rasmussen er uddannet fra RMC med hhv trompet og trombone som hovedinstrument og sammenspil som speciale. Læs mere på borderlineensemble.dk og soundpainting.dk

Bog:

'Sammenspil og improvisation med Soundpainting' udkommer på Wilhelm Hansen Musikforlag i løbet af efteråret 2013.

Det var mit første besøg på Grønland. Og selvom kulturhuset Katuaq er et flot sted, var det lidt bekymrende, at de ikke havde et af de rigtig gode Hammond-orgler, men kun en nyere model uden pedaler.

Nå, jeg lånte nogle pedaler af en god kollega, fik dem ind i flyvemaskinen, og vi kom til Nuuk med sidste fly inden en voldsom storm, der nær havde blæst mig i fjorden den første aften efter en god middag med moskuskød.

Næste dag i det smukke kulturhus mødtes jeg med lydteknikeren, og sammen gik vi på jagt efter et instrument, jeg kunne spille på. Det lovede orgel var dog ingensteds at finde, og jeg måtte gå til frokost uden at have noget at spille på om aftenen.

Til lydprøven kl. 16 møder jeg forventningsfuldt op for at se, om der er dukket et orgel op. Det skulle være lige på trapperne, forlyder det! Og efter at bandet har gennemgået det meste af sættet, kommer et gammelt Hammond P100 frem. Det er nok det ringeste orgel, der nogensinde har kunnet kalde sig Hammond. Hvad værre er, der er ingen lyd i instrumentet.

Efterhånden er hele repertoiret blevet gennemgået, mens jeg har siddet og skumlet i et hjørne uden at vide, om jeg er købt eller solgt.

Endelig ved 18-tiden dukker et andet instrument op, et 2-manuals orgel af anstændig kvalitet. Uden pedaler, og uden mulighed for at koble de medbragte pedaler til. Anyway, alt hvad der kan give lyd fra sig og ligner et orgel er velkomment!!!

Nu vælter publikum ind, og der må hentes flere stole. 250 publikummer bliver det til, på trods af, at TV2 også spiller i byen. Jeg spiller det bedste, jeg har lært på det lånte gear, og heldigvis var det et stjernehold, der var flojet derop: Uffe Steen på guitar, Christina Dahl på tenorsax og Søren Frost bag trommerne. Vores jazzmusik går rent ind hos det fremmødte publikum, og selv med lånt gear kan man altså hive en succes i land.

NYE UDGIVELSER –

Jacob Anderskov - ny cd

Strings, Percussion & Piano

Medvirkende:

Christine Pryn, violin. Anette Slaatto, viola. Ida Nørholm, cello. Jacob Anderskov, piano. Peter Bruun, trommer

"Dette projekt blander efter min overbevisning på en helt ny måde det bedste fra de to verdener, som kaldes ny kompositionsmusik og ny improvisationsmusik, sådan at alle medvirkende får plads til at forblive tro mod sig selv og samtidig betrede helt ny grund".

Udgivet juni 2013, ILK

Martin Nagashima Toft

- ny cd

Den danske sommer

Medvirkende:

Den Kongelige Livgardes Musikkorps, solist Povl Dissing, dirigent Martin Nagashima Toft

"En sommerhilsen med dansk musik af bl.a. H.C. Lumbye, Jakob Gade og Benny Andersen med den folkekære troubadur Povl Dissing som solist. Hver gang Povl træder ind på scenen, uanset om det er en prøve- eller koncertsituation, sænker der sig en rolig, fokuseret atmosfære over alle medvirkende, og Povl har en fantastisk evne til at være i nuet og give de samme værker et nyt skær ved hver opførelse".

Udgivet maj 2013 på Exlibris

International masterclass for dirigenter

af Jonas Hunt Nørgaard

Fra mandag den 5. til fredag den 9. august 2013 afholdtes for anden gang Sønderjyllands Symfoniorkesters internationale masterclass for dirigenter med maestro Jorma Panula fra Finland. Jeg var med som passiv deltager, men jeg endte med, som det er skik og brug i Jorma Panulas undervisning, at spille en hel del med og fik også mulighed for at dirigere en smule.

Mesterkurset havde 9 aktive deltagere, som var valgt blandt ikke mindre end 50 ansøgere. De udvalgte dirigenter kom fra Danmark, Norge, Finland, Tyskland, Ungarn, Bulgarien og USA, og det var spændende at følge de mange forskellige typer kropssprog anvendt på det samme repertoire. Dette var i øvrigt valgt af Sønderjyllands Symfoniorkester, og det bestod af Brahms' 3. symfoni, Griegs klaverkoncert, Rossinis ouverture til "Silkestigen" samt scherzoen fra "En Skærsommernatsdrøm".

Dirigenternes undervisning fandt sted i fuld overensstemmelse med den praksis, Jorma Panula er kendt for: dirigenterne slår sig igennem værkerne med få eller ingen afbrydelser fra læreren, og når orkesterprøven er slut, gennemgås videooptagelserne i plenum over et glas vin eller to. Gl. Dansk er også velkomment, hvis

Rasmus Adrian, chef for Sønderjyllands Symfoniorkester, Maria Badstue, dirigent og leder af masterclassen og Jorma Panula, maestro og underviser på kurset.

det er tilgængeligt. Mandagens prøvebesætning bestod af orkesterets solistrygere samt de dirigentstuderendes egne instrumentbidrag. Partituret blev således dækket af en strygekvintet, to klaverer, en trombone og en tuba! Det lod rigtig sjovt, men alle var vist lettede, da hele orkesteret mødte om tirsdagen ...

Det internationale aspekt var tydeligt at få øje på gennem den opmærksomhed, som kurset fik fra udlandet. To af Tysklands store statslige radiokanaler dækkede det meste af kurset, nemlig WDR fra Köln - som alene har en lytterskare på 70 mio - og NDR fra Hamburg/Schleswig-Holstein. Indsigtsfulde og musikfagligt velpåklædte journalister fra de to stationer samlede i ugens løb materiale sammen til at producere en times indslag, som blev sendt i den følgende uge. Vores eget hjemlige P2 gav også masterclassen plads på sendefloden både med et kort interview og flere nyhedsspot.

Som noget nyt havde orkesteret og kurssets producent, den danske dirigent Maria Badstue, valgt at udskrive en konkurrence om pladsen som solist i klaverkoncerten. Udvalgelsen fandt sted på baggrund af indsendt videomateriale, som blev vurderet af en jury bestående af Marianna Shirinyan, Christina Bjørkøe og Maria Badstue. Valget faldt på den unge dansk-russiske pianistinde Elisabeth Holmegaard Nielsen, der fik en for solister sjælden mulighed for at øve sig med orkesteret adskillige gange i ugens løb inden koncerten fredag. Både solist og dirigenter slap meget overbevisende fra Griegs klaverkoncert, selvom det krævede en smule baton-stafet mellem satserne.

Sønderjyllands Symfoniorkester spillede veloplagt og sikkert og stillede sig loyalt til rådighed for de dirigerendes stil. Denne masterclass var orkesterets første arbejdsdag efter sommerferien, men det lod sig næppe høre! Musikerne pegede selv på, som de har gjort det før, at koncertsalen i Alsion har løftet sammenspillet og klangen op på et andet niveau, og det udsagn giver god mening for mig efter at have lyttet med i salen en uges tid. Ikke mindst soloblæserne gjorde sig heldigt bemærket med smukt spil og godt humør!

Jeg havde ved kurssets afslutning lejlighed til at veksle et par ord med Sønderjyllands Symfoniorkesters nye orkesterchef, Rasmus Adrian, og han fortalte, at det var et stort ønske fra orkesterets side at udvikle denne masterclass yderligere. Hvordan det vil ske, fandt han det for tidligt at sige noget om nu, men både orkesteret og orkesterchefen ser en oplagt fremtidig mulighed for at profilere sig gennem forskellige former for dirigentuddannelse. Det ligger dog fast, at der er dirigentmasterclass i Sønderborg igen næste år, og at det er med Jorma Panula som underviser. Hvis man fremover kan tilbyde så gode forhold, som de nu to år i træk har kunnet i Sønderborg, er det en begivenhed, man både kan vente sig meget af, og som fortjener opmærksomhed fra det øvrige musikliv. At en musikinstitution som Sønderjyllands Symfoniorkester desuden vil påtage sig en mere generel udviklerrolle og blive et uddannelsessted for dirigenter er efter min mening meget velkomment. I Norge og Finland har man for flere år siden satset målrettet på at uddanne helt unge dirigenter, og noget lignende kunne sagtens tænkes i Danmark. Det er værd at holde øje med Sønderborg fremover.